

TESELYA'DAN PARİS'E BİR ÖMÜR: İSMAİL HAKKI MÜŞTAK MAYAKON

Tahsin Yıldırım

■ İsmail Hakkı Müştak Mayakon; Yenişehir'de (Teselya) 1882'de doğmuş ilköğrenimini çocukluğunu geçirdiği Halep'te görmüştür. Temmuz 1901'de Mülkiye'nin yüksek kısmına giren İsmail Müştak, okulda çalışkanlığı, zekâsı ile temayüz etmiştir. Mülkiyeyi birincilikle bitirince mabeyne kâtip alınmış, aynı yıl Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemine atanarak devlet kadrosuna girmiştir. 1902'de Yıldız Sarayı 3. Kâtipliğine, 1908'de Ayan Meclisi Umumî Katipliğine, Ocak 1911'de Bâbîâli Sadrazamlık Mektupçuluğuna, Eylül 1911'de ikinci kez Ayan Meclisi Umumî Katipliğine atanmıştır. 1919'da I. Damat Ferit Hükûmeti tarafından bu görevinden azledilmiştir. Temmuz 1919'da tutuklanıp beş ay Bekirağa Bölüğü'nde kaldıktan sonra Malta'ya sürülmüştür. TBMM Hükûmeti'nin girişimleriyle serbest bırakılmıştır.¹

16-17 Ocak 1923 tarihleri arasında Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'e davet ettiği dönemin ünlü gazetecilerinden biridir. İsmail Müştak'ın İzmit toplantısına davet edilmesini eleştiren Falih Rıfkı Atay onu "ayan kâtibi", "hafiyeye", "dalkavuk", "padişah yetişmesi" olmakla suçlarken aralarında bir polemik doğmuştur.²

İsmail Müştak, Türk matbuat ve kültür hayatında tam manasıyla çok kıymetli yer tutmuştur. Edebiyat, tarih, hukuk ve 1933'ten sonra da dil meseleleriyle yakından ilgilenmiştir. Dil meseleleriyle meşgul olarak dil inkılabına dair yazılar yazmıştır. "Deniz Bank doğru değildir, Deniz Bankası demek lazımdır" diyerek bir muharrire sert bir lisanla verdiği cevapla daha da ünlenmiştir.³

¹ Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, C III, s. 877-879.

² Erol Akcan, "1923 Seçim Sürecinde İttihatçılar ve İttihat ve Terakki", *History Studies*, Aralık 2019, S 11/6, s. 2042 vd.

³ Enis Tahsin Til, *Gazeteler ve Gazeteciler*, Haz.: İbrahim Şahin, Cümle Yayınları,

Siyasi hayatında, Meşrutiyet devrinde on seneden ziyade görev aldığı ayan başkâtipliğinde ve diğer vazifelerindeki kabiliyetini ve bilgisini o zamanın ri-cali takdir etmiş ve onu sevmiştir.⁴

Gazeteciliği

Mabeyn kâtipliğinden gazeteciliğe; gazetecilikten İstiklal Mahkemesi'ne ora-dan da milletvekilliğine giden süreçte gemisini sahil-i selamete çıkarma bece-risi gösteren İsmail Müştak'ın ilk vasfı muharrirliği olmuştur. Meşrutiyet'in ilanından sonra matbuata hızlı giriş yaparak, yeni çıkan *Tanin*'de yazıları neş-redilmiştir. İsmail Müştak, Mabeyn kâtipliğindeki vazifesi gereği yazılarını adı ile yayınlamamıştır. İsmail Müştak Bey, gazeteciliğe doğrudan doğruya ma-kale, fıkra muharrirliği ile giren ilk muharrir olmuştur. O yılların "*Küçük İs-mail Hakkı Bey*"i isim karışıklığını önlemek için Hakkı adını bırakarak Müştak ismini almıştır. Bu günlerde Ahmet İhsan Tokgöz, İsmail Müştak'la beraber kabaran gazetecilik damarlarından dolayı mebus Mazliah'la⁵ birlikte *İttihat* adlı günlük bir gazete çıkarmıştır.⁶ İsmail Müştak, *Servet-i Fünun*'da cevval ve verimli kalemiyle yer almıştır. O, üslubu, düşüncesi itibarıyla makaleden ziya-de fıkra ve musahabe muharriri olarak kabiliyet kesbetmiştir. İsmail Müştak yüksek kültürü, son derece kıymetli Türkçe yazıları ve kuvvetli Fransızcasıyla dünya tarihini ve kültürünü mükemmel takip etmiş ve onu tam manasıyla hazmetmiştir.⁷

Mütareke döneminin önemli isimlerinden olan Müştak, eski ve kuvvetli bir ga-zeteci olarak *Tanin* gazetesinde Hüseyin Cahit'ten sonraki isim olmuştur. Meş-rutiyet'in ilanından üç yıl sonra mabeyn hatıralarını *Tanin*'de "*Yıldız Hatırala-rı*" unvanıyla tefrika etmiştir. Bu tefrika eşi tarafından 1940 yılında "*Yıldız'da Neler Gördüm*" adıyla yayınlanmıştır.⁸ 1915 senesinden Mütareke'ye kadar Sabah gazetesine başmuharrir olan Müştak Bey, Mütareke'den sonra ayandaki vazifesiyle meşgul olmuş, ayan lağvedilince tekrar gazeteciliğe dönerek önce *Tanin*'de çalışmış sonra da *İstiklal*'i çıkarmıştır. İsmail Müştak'ın pek sevdiği iki edip muharririnden biri Fazıl Ahmet'tir. Diğer edip ise bir vakitler mutasar-ıflıklarda bulunmuş Hafız Necip diye maruf olan muharrirdir.⁹

Birçok süreli yayında imzası görülen İsmail Müştak, tespit edebildiğimiz şu süreli yayınlarda yazmıştır: *Servet-i Fünun*, *Tanin*, *Sabah*, *İleri*, *Şair Nedim*,

Ankara 2015, s.184.

⁴ Ahmet İhsan Tokgöz, *Bâbîâli Yokuşu'ndan Portreler*, Haz.: Necati Tonga, Çolpan Kitap, Ankara 2020, s. 221.

⁵ **Nesim Mazliah Efendi (1878-Beyrut 1931)**: Musevi asıllı Osmanlı devlet adamı, milletvekili.

⁶ Tokgöz, *age.*, s. 222.

⁷ Tokgöz, *age.*, s. 223.

⁸ İsmail Müştak Mayakon. *Yıldız'da Neler Gördüm? Mabeyn Kâtibinin Kaleminden Abdülhamid ve Çevresi*, Haz.: Ali Yılmaz, DBY Yayınları, İstanbul, 2010, s. 8.

⁹ Suphi Nuri İleri, *Gazetecilik Hatıralarım*, Haz.: İbrahim Özen, Çolpan Kitap, Ankara 2019, s. 43/45-46.

Yarın, Tanin, Politika, Milliyet, Hak, İrtika, İttifak, İstiklal, Cumhuriyet, Aşiyân, Yeni Şark, Mülkiye Mecmuası, Hâkimiyet-i Millîye, Belediyeler Dergisi. 1908'de *Aşiyân*'da Afv [F. G. Monfort]; 1911'de *Tanin*'de Para Émile Zola; 1917'de *Sabah*'ta Çocukluk Hayatı Maksim Gorki; 1922'de Yeni Şark'ta Klemansu Meselesi; 1923'te *Tanin*'de Amerika Kibarları Pierre de Caulevain; 1924'de *Tanin*'de Kadının Zaferi Pierre de Caulevain, Asomuar [Assommoir] Émile Zola, Kadının Zaferi Pierre de Colvin'i tercüme etmiştir.

Basılmış eserleri ise şunlardır: *Ana* [Maksim Gorki'den Muhittin (Birgen) ile birlikte tercüme] İstanbul, Tanin Mat.; 1327 (1911); 708 sf.; *Assommoir* (Emile Zola'dan tercüme) İstanbul, Tanin Mat.; 1923; 456 sf.; *İlâhlar Kana Susamışlar* (Anatole France'dan tercüme) İstanbul, Tanin Mat.; 1340 (1924); 258 sf.; *Mufassal Hukuk-ı Esâsiye* (Eugene Pierre'den tercüme) 1. C : İstanbul, Matbaa-i Âmire; 1926; 888 sf., 2. C, İstanbul, Millî Matbaa; 1927; 840 + 1 sf.; *Yıldızda Neler Gördüm*, Semih Lütüfî Yayınevi, İstanbul 1940.

Eşi Sadiye Hanım

Büyükelçi Mehmed Ataullah Cevdet Beyle (Soyadı Kanunu'yla Karadoğan) olan evliliğinden Fatma, İzzet, Neşet, Devrim [Karadoğan] adlı çocukları olan Sadiye Mayakon (?- 13 Mart 1970)¹⁰ Emine Hayriye Hanım'la Veli Bey'in kızı olup Tepedelenlize ailesindedir.¹¹ Ayân Meclisi Başkâtibi, aynı zamanda büyük gazetelerin yazarı, saygısı abartılmalı İsmail Müştak'a gönlünü kaptırınca eşinden boşanmıştır. İsmail Müştak, edebiyat sohbetleri için gittiği eve fazla dadanmasının nedeni varlıklı olan evin hanımı Sadiye'yi kocasından ayırtıp, onun servetine sığınarak ömür sürmeyi planlamış bunda da muvaffak olmuştur.¹² Abdülhak Şinasi Hisar'ın teyzezadesi olan Sadiye Mayakon varlıklı bir ailenin kızıdır. Sadiye Hanım, fikir hayatının en verimli ve en olgun çağında vefat eden İsmail Müştak'ın gazete veya mecmualarda neşredilen veyahut da müsvedde hâlinde kalan eserlerini toplayıp yayınlamaya karar vermiştir. Bu düşüncesi, Müştak'ın faziletli ve çalışkan resmî hayatının başlangıcına ait olan *Yıldız'da Neler Gördüm?* adlı eseriyile hayat bulmuştur.¹³

Hayatları Değiştiren Bir Telgraf

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanı münasebetiyle devlet çeşitli sert kararlar almıştır. Şark İstiklal Mahkemesi, Şeyh Sait İsyanını bastırmak amacıyla 4 Mart 1925 tarihinde Meclis kararıyla kurulmuştur. Mahkeme Diyarbakır, Elazığ, Urfa ve Malatya illerinde yaklaşık iki yıl çalışmıştır. Mahkeme, Şeyh Sait'le birlikte yargılananlar hakkında verilen kararın infaz

¹⁰ [Ölüm İlanı], Milliyet gazetesi, 14 Mart 1970, S. ?, s. 2. [http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/yC_x2B_77vuDwxKCKKBn7o9zRg_x3D_x3D_]

¹¹ Arzu Güldöşüren, "Üç Asır İstanbullu Bir Ulema Ailesi: Arabzadeler", *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, C 23, S 45, s. 61, 68.

¹² Taha Toros, *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre: Namık Kemâl, Mehmet Âkif, Abdülhak Hâmid, İbnülemin, Yahya Kemâl, Abdülhak Şinasi*, İsis Yayınevi, İstanbul 1998, s. 133-134.

¹³ Mayakon, *age.*, s. 23.

edilmesinden sonra, 11 Temmuz 1925'te Diyarbakır'dan Elazığ'a geçmiştir. Bu mahkeme “Gazeteciler Olayı”, “Gazeteciler Mahkemesi” olarak da anılmaktadır.¹⁴ İsmail Müştak 1923'ten sonra *Tanin* gazetesinde muharrirliğe dönüp, siyasi münakaşalara girince yazılarından dolayı yargılanmıştır. Bu mahkeme sürecinde vaziyetin nezaketinin farkına varan İsmail Müştak, Mustafa Kemal Paşa'ya çekilmek üzere bir telgraf müsveddesi hazırlamıştır. Müsvedde aşağı yukarı şu zeminde idi: “Şeyh Sait İsyanı'nda alakamız olmak töhmetiyle İstiklal Mahkemesi'ne gönderiliyoruz. Mahkemeye hesap vereceğiz. Fakat inkılâp taraftarı insanlar sıfatıyla böyle bir itham altında kalmak bizi çok müteessir etti. Bilmem acaba bir hata mı işledik, diye düşündürdü. Bu vaziyet karşısında gazetecilikle alakamızı kesmeye kati surette karar verdik. Bu kararı size hürmetle bildirerek hürmetler dileriz.” Çok hürmetkârane bir lisanla yazılan telgrafı arkadaşlarına okuyan İsmail Müştak bu telgrafı, bazı gazetecilerin muhalefetine rağmen hemen yollamıştır. İstiklal Mahkemesi kendilerini eldeki vesikalara göre muhakeme etmiş ve neticede mahkûmiyetlerini mucip olacak delil göremeyerek beraatlarına karar vermiştir. İsmail Müştak ve arkadaşları daha evvel Atatürk nazarında beraat etmek istemişler ve çekilen telgrafla buna muvaffak olmuşlardı. İsmail Müştak, İstiklal Mahkemesi'nden döndükten sonra ticaretle uğraşmıştır. Çok zeki ve çalışkan olduğu için Mustafa Kemal Paşa'nın teveccühünü kazanıp “Huzuru mutat zevat” arasına girince V. Dönem'de TBMM'ye Siirt milletvekili olarak katılmıştır.¹⁵

Vefatı

İsmail Hakkı Müştak Mayakon, 1938 yılı başlarında rahatsızlanıp tedavi olmak için İstanbul'da farklı sağlık kuruluşlarında farklı doktorlardan tedavi görse de bir sonuç alamayınca Ağustos 1938'de tedavi olmak için Paris'e gitmiştir. Burada meşhur profesörlerden Vensan tarafından ameliyat edilmiş, her türlü ihtimam ve bakıma rağmen kaldığı hastanede vefat etmiştir.¹⁶ Avrupa'da şifa bulacağı düşünülen İsmail Müştak'ın hiç beklenilmeyen insafsız hastalığı ve onu takip eden acıklı ölümü ülkeye telgraf haberi ile geçilmiştir.¹⁷

Edebiyat tarihlerinde ve hakkında yazılan yazılarda onun vefat tarihi değil de naaşının Türkiye'ye gönderildiği tarih olan 19 Ekim 1938'i ölüm tarihi olarak verilmiştir. Dönemin matbuatı takip edilince vefat tarihinin 9 Ekim 1938 olduğu görülmüştür.¹⁸ Vefatı ardına tahnit edilen naaş trenle İstanbul'a

¹⁴ Yurdal Demirel, “Şark İstiklâl Mahkemesinde Görülen Bir Dava: Gazeteciler Davası”, *İstiklâl Mahkemeleri Sempozyumu, 10-11 Aralık 2015/Adıyaman*, Haz.: Aynur Yavuz Akengin, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2016, s. 299.

¹⁵ Enis Tahsin Til, *Gazeteler ve Gazeteciler*, Haz.: İbrahim Şahin, Cümle Yayınları, Ankara 2015, s. 183-184.

¹⁶ “Acı Bir Kayıp”, *Son Telgraf* gazetesi, 12 Teşrinievvel [Ekim] 1938, S 575, s. 6.

¹⁷ “Acı Bir Kayıp”, *Son Telgraf* gazetesi, 12 Teşrinievvel [Ekim] 1938, S 575, s. 1; “İsmail Müştak Mayakon'un Ölümü”, *Akşam* gazetesi, 13 Teşrinievvel [Ekim] 1938, S 7182, s. 1.

¹⁸ İsmail Müştak Mayakon'un İkinci Senei Devriyei Vefatı, *Son Posta* gazetesi, 8 Birinciteşrin [Ekim] 1940, S 3664, s. 2./ “Müştak'ın Ölüm Yıldönümü”, *Vatan* gazetesi, 9 Birinciteşrin

gönderilmiştir.¹⁹ Naaşı getirecek olan Semplon Ekspresi'nin²⁰ 23 Ekim 1938 Cumartesi günü sabah saat 7.20'de Sirkeci Garına gireceği yazılmıştır.²¹ Cenaze beklenen gün ve saatte gelmiştir. Sirkeci'den alınan naaş önce Kadıköy Kızıltoprak'ta bulunan evine götürülmüştür. Bir süre evde tutulan cenaze daha sonra Kadıköy'e oradan da vapurla Beşiktaş'a geçirilmiş ardından Teşvikiye Camisi'nde cenaze namazı kılınmıştır. Cenaze törenine Başvekil Celal Bayar namına hususi kalem direktörü Baki Sedes, İstanbul milletvekilleri, Vali Muhittin Üstündağ, İstanbul Emniyet müdürü, ailesi, sevenleri katılmıştır. Kılınan cenaze namazı ardına askerî törenle Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir. Paris'te tahnit edilen

naaşı uzun günler süren uzun yoldan getirildiği için kurşunla kaplı bir sanduka ile ülkeye getirilmiş ve sandukadan çıkarılmadan defnedilmiştir.²²

Cenazesine Büyük Millet Meclisi Reisi, Başvekil Celal Bayar, Cumhuriyet Halk Partisi genel merkez ve İstanbul teşkilatı, İstanbul Belediyesi, ikinci reis olduğu Galatasaray Kulübü ve azası olduğu Türk Dil Kurumu ile birlikte bazı resmî ve hususi teşekküllerin gönderdiği yirmiyi aşkın çelenk dikkat çekmiştir.²³

Uğruna evliliğini yıktığı ve dört çocuğunu geride bıraktığı İsmail Müştak'ın ardından hafiflemeyen bir elemle ağlayıp, onu unutturmamak için çalışan "Sadiye İsmail Müştak Mayakon" müteveffanın ruhuna ithaf edilmek üzere 11 Aralık 1938 Pazar günü öğle namazını müteakip Eminönü'ndeki, Yeni Cami'de

[Ekim] 1940, S 52, s. 1.

¹⁹ İsmail Müştak Mayakon'un Cenaze Merasimi, *Son Posta* gazetesi, 23 Birinciteşrin [Ekim] 1938, S 2958, s. 4.

²⁰ "İsmail Müştak Yarın Defnedilecektir", *Anadolu* gazetesi, 23 Birinciteşrin [Ekim] 1938, S 7662, s.2.

²¹ "İsmail Müştak Mayakon'un Cenazesi Cumartesi Günü Getiriliyor", *Akşam* gazetesi, 21 Teşrinievvel [Ekim] 1938, S 7190, s. 8.

²² "Asrî Mezarlıkta Kabirleri Su Basıyor", *Yeni Sabah* gazetesi, 24 Teşrinievvel [Ekim] 1943, S 1799, s. 3.

²³ "İsmail Müştak Dün Defnedildi", *Son Posta* gazetesi, 24 Birinciteşrin [Ekim] 1938, S 2959, s. 4.

mevlit okutmak için gazeteye iki farklı günde ilan vermiştir.²⁴ İsmail Müştak, vefatının birinci yılında Sadiye Mayakon'un organizesi ile dost ve akrabalarının katılımı ile mezarı başında bir anma yapılarak “*aziz hatırası taziz*” edilmiştir.²⁵ Onu hatırlatmak çabasında olan ve aynı yıl hatıraları niteliğinde olan “*Yıldız'da Neler Gördüm*”ü yayına hazırlayan eşi Sadiye Mayakon her 9 Ekim 1940'da dostlarını mezarı başına davet edip dualarını istemiştir.²⁶

Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'na ilk defnedilenler arasında yer alan İsmail Müştak'ın mezarı 1943 yılı Ekim'inde yağın yoğun yağmur neticesinde tahrip olunca eşi Sadiye Mayakon'un talebi üzerine belediyece düzenlenmiştir.²⁷

²⁴ “Mevlûd”, *Akşam* gazetesi, 7 Kanunievvel [Aralık] 1938, S. 7235, s. 4; “Mevlûd”, *Akşam* gazetesi, 9 Kanunievvel [Aralık] 1938, S. 7237, s. 4

²⁵ “Hazin Bir Yıldönümü”, *Cumhuriyet* gazetesi, 9 Birinciteşrin [Ekim] 1939, S 5536, s.1.

²⁶ “İsmail Müştak Mayakon'un İkinci Senei Devriyei Vefatı”, *Son Posta* gazetesi, 8 Birinciteşrin [Ekim] 1940, S 3664, s. 2; “Müştak'ın Ölüm Yıldönümü”, *Vatan* gazetesi, 9 Birinciteşrin [Ekim] 1940, S 52, s. 1.

²⁷ “Asrî Mezarlıkta Kabirleri Su Basiyor”, *Yeni Sabah* gazetesi, 24 Teşrinievvel [Ekim] 1943, S 1799, s. 1.